

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
UADPhilEcon

**«Ο Δημήτρης Μπάτσης, το Έργο του
& η Μαρξιστική Οικονομική Σκέψη της εποχής του»**

Λήδα Βανδώρου, Μαρία Μαργώση***

**lidavand@yahoo.gr*

***maria_margosi@hotmail.com*

❖ **Περίληψη**

Η Σοβιετική Ένωση και η οικονομική της πολιτική όπως προτάθηκε και εφαρμόστηκε αποτέλεσε τομή στην οικονομική σκέψη παγκοσμίως, αλλά και στην οικονομική σκέψη και στα μοντέλα ανάπτυξης στην Ελλάδα μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Στο έργο του Δημήτρη Μπάτση συναντάμε τη βασική έκφραση της μαρξιστικής οικονομικής πολιτικής της εποχής με πολλά στοιχεία του Σοβιετικού μοντέλου, κυρίως της εποχής των πεντάχρονων σχεδίων ανάπτυξης, προσαρμοσμένα στην οικονομική πραγματικότητα της Ελλάδας μετά το '45. Σκοπός αυτού του άρθρου είναι να προσεγγίσει τη πρόταση του Μπάτση για το μοντέλο ανάπτυξης της Ελληνικής οικονομίας υπό το πλαίσιο της μαρξιστικής θεωρίας της εποχής του, αλλά κυρίως να αναδειχθούν οι σχέσεις του έργου του, με το Σοβιετικό μοντέλο ανάπτυξης που εφαρμοζόταν τότε. Παράλληλα, αναδεικνύεται η σημασία του έργου του στην

ελληνική οικονομική σκέψη καθώς αποτελεί τη μοναδική ολοκληρωμένη πρόταση ανάπτυξης της ΕΑΜικής αριστεράς μετά τον πόλεμο.

❖ Εισαγωγικές Παρατηρήσεις

Εξετάζοντας αναλυτικά την ιστορία, κοινωνική και οικονομική, του Ελληνικού κράτους αν θα έπρεπε να ξεχωρίσουμε μια περίοδο που αποτέλεσε σημείο αναφοράς για τη εξέλιξη του κοινωνικού μετασχηματισμού θα ήταν η περίοδος μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, όπου η χώρα έπρεπε να αντιμετωπίσει όλες τις δυσμενείς συνέπειες του πολέμου και της Κατοχής, ανθρώπινες απώλειες, κατεστραμμένες υποδομές αλλά και σοβαρά πλήγματα στον κοινωνικό της ιστό. Η περίοδος, λοιπόν, που ξεκινάει μετά τις 12 Οκτωβρίου του 1944, που ήταν η ημερομηνία απελευθέρωσης της Αθήνας, είναι μια περίοδος έντονων κοινωνικών και πολιτικών ζυμώσεων που προκάλεσε το ενδιαφέρον πολλών ερευνητών και κατά το παρελθόν αλλά και στο τώρα.

Τα θέματα που απασχόλησαν τους ερευνητές εκείνης της περιόδου είναι εκτός από πολιτικά και οικονομικά. Ήταν μια περίοδος που χρειαζόταν βαθιά οικονομική ανασυγκρότηση γεγονός που έγινε αντιληπτό από όλες τις σχολές οικονομικές σκέψης. Βέβαια, σε αυτό το περιβάλλον όπως ήταν αναμενόμενο οι προτάσεις ανάπτυξης που κυριάρχησαν στην κουβέντα ήταν αυτές των αστών οικονομολόγων. Και στο σήμερα όμως, το πέρασμα πολλών ετών από τότε, αλλά και η κατάρρευση της ΕΣΣΔ, της πρώτης ουσιαστικής προσπάθειας ιστορικά εφαρμογής μιας σοσιαλιστικής πρότασης ανάπτυξης, μας κάνουν να μην συνυπολογίζουμε και πολλές φορές να ξεχνάμε το ρόλο που έπαιξε η Αριστερά τότε διατυπώνοντας το δικό της μεταπολεμικό «αίτημα για ανάπτυξη».

Αναζητώντας λοιπόν, το «αίτημα για ανάπτυξη» της μεταπολεμικής Αριστεράς φτάνουμε στο έργο του Δημήτρη Μπάτση «Η Βαρεία Βιομηχανία» στην Ελλάδα που κυκλοφόρησε το 1947, λίγα μόλις χρόνια μετά την απελευθέρωση και μόλις ένα χρόνο μετά την έναρξη του Εμφυλίου Πολέμου. Ο Δημήτρης Μπάτσης ήταν νομικός και οικονομολόγος, μέλος της «Επιστημονικής Εταιρείας μελέτης νεοελληνικών προβλημάτων» (ΕΠΑΝ) και εκτελέστηκε το 1952 μαζί με τον Νίκο Μπελογιάννη. Το βιβλίο του, είναι η πρώτη ολοκληρωμένη ενδελεχής προσπάθεια αποτύπωσης του αιτήματος για ανάπτυξη υπό το πρίσμα του επιστημονικού σοσιαλισμού για την Ελλάδα με σαφείς επιρροές από το μοντέλο ανάπτυξης της ΕΣΣΔ. Το μοντέλο ανάπτυξης που περιγράφεται επισημαίνει την αναγκαιότητα για μια προγραμματισμένη οικονομική ανάπτυξη, αναγκαιότητα που όπως είπαμε είχε εκφραστεί και από τα αστικά κομμάτια της ελληνικής κοινωνίας, αλλά από την πλευρά της Αριστεράς και για αυτό για πολλούς αποτελεί την επίσημη θέση του Κομμουνιστικού Κόμματος Ελλάδας. Στην ολοκλήρωση του έργου του, βοήθησαν και οι Χ. Θεοδωρίδη, Ν. Κιτσίκη αλλά και ο Γ. Ζεβγός μέλος του ΚΚΕ. (Ψαλιδόπουλος, Ουτοπία)

Η πρόκληση στην οποία ανταποκρίνεται ο Μπάτσης μέσα από το έργο του ήταν ότι το σχήμα που θα αναπτυσσόταν η ελληνική οικονομία θα έπρεπε να εντάσσεται στο πολιτικό πρόγραμμα της Αριστεράς και να «υπακούει» στις αρχές της. Ξεκινώντας λοιπόν, από την αρχή ότι ο δημοκρατικός μετασχηματισμός είναι απαραίτητος για την μετέπειτα εξέλιξη του σοσιαλιστικού μετασχηματισμού, καθώς πρέπει να συντρέχουν οι απαραίτητες κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες για τη μετάβαση στη σοσιαλιστική οικονομία, ο Μπάτσης μιλάει για τη μετάβαση της πολιτικής εξουσίας στον λαό που θα πρέπει να γίνει σε τρία στάδια, με τρεις βασικούς τύπους δημοκρατίας, την αστική, τη λαϊκή και τέλος τη σοσιαλιστική, ως βασική συνθήκη για οποιαδήποτε οικονομική ανάπτυξη προς όφελος των λαϊκών στρωμάτων. (Ζεβγός, 1946) Η μετάβαση από στάδιο σε στάδιο πρέπει να γίνει με τα κριτήρια του επιστημονικού σοσιαλισμού και ανάλογα τις κοινωνικοιστορικές συνθήκες – για όταν αναφερόμαστε πιο μακροπρόθεσμα. Η γενικές στρατηγικές επιδιώξεις είναι: η εντατική σοσιαλιστική συσσώρευση, οι διευθυντικές θέσεις να κατέχονται από το λαϊκό κράτος, να ανέβει το βιοτικό επίπεδο των εργαζομένων και να αρχίσει η εκμετάλλευση των έσω-ελληνικών υλικών δυνατοτήτων και πόρων της οικονομίας.

Ο σκοπός του άρθρου αυτού, λοιπόν, είναι διπλός και κεντρικός του άξονας είναι πάντα το βιβλίο «Η Βαρεία Βιομηχανία στην Ελλάδα». Αρχικά, γίνεται μια προσπάθεια προσέγγισης της πρότασης ανάπτυξης της Ελληνικής οικονομίας, όπως παρουσιάζεται στον βιβλίο, υπό το πρίσμα της μαρξιστικής οικονομικής ανάλυσης της εποχής και στη συνέχεια γίνεται μια προσπάθεια να αναδειχθούν οι σχέσεις που συνδέουν το προτεινόμενο σχέδιο ανάπτυξης με το Σοβιετικό μοντέλο διαχρονικά.

Έτσι, για το σκοπό αυτό η μεθοδολογία που ακολουθείται είναι διττή: από τη μία πλευρά γίνεται μια παραδοσιακή καταγραφή των επιχειρημάτων και των προτάσεων του συγγραφέα, και από την άλλη αυτά αντιπαραβάλλονται με στοιχεία από πηγές σχετικές με τα προγράμματα, αλλά και τα θεωρητικά σχήματα, της Σοβιετικής Ένωσης όπως εξελίχθηκαν από το 1917 έως και το 1945, με στόχο να διαλευκανθούν τα κοινά σημεία αλλά και οι αντιθέσεις. Παράλληλα, μέσα από την επισήμανση του τρόπου οργάνωσης των επιχειρημάτων αλλά και του λόγου του συγγραφέα διαφαίνεται η ακριβής τοποθέτηση του μέσα στο πλαίσιο της μαρξιστικής οικονομικής ανάλυσης της εποχής που εκείνη την περίοδο χαρακτηριζόταν από αρκετές τάσεις.

❖ Ο Μαρξισμός μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο

Ο μαρξισμός, μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου βρίσκεται σε μια νέα περίοδο, όπου από τη μία μεριά αναζωπυρώνεται η συζήτηση γύρω από αυτόν, λόγω της αδιαμφισβήτητης συμβολής της ΕΣΣΔ και του λαού της στη μάχη ενάντια στο φασισμό κερδίζοντας έτσι και νέους υποστηρικτές, από την άλλη μεριά όμως ξεκινάει μια καινούρια περίοδος θεωρητικών και πρακτικών πολώσεων.

Στην περίοδο μετά το 1945, λοιπόν, η μαρξιστική θεωρία χαρακτηρίζεται από την κυριαρχία της πολιτική ανάλυση της 3^{ης} Διεθνούς. Χαρακτηριστικά αυτής της τάσης είναι η Μαρξιστική-Λενινιστική ανάλυση, δηλαδή ο συνδυασμός του επιστημονικού σοσιαλισμού, όπως διατυπώθηκε από την Καρλ Μάρξ και τον Φριντριχ Ενγκελς, και της θεωρητικής επέκτασης του μαρξισμού, δηλαδή ο αντιιμπεριαλισμός, ο δημοκρατικός συγκεντρωτισμός και οι αρχές που διέπουν το κόμμα νέου τύπου ως πρωτοπορία της εργατικής τάξης, όπως διατυπώθηκε από τον Λένιν. Αυτή η τάση απαντάται στην Σοβιετική Ένωση εκείνη τη περίοδο, με κύριο εκφραστή της τον Στάλιν.

Στην Ελληνική μαρξιστική σκέψη έχουμε κυριαρχία της λενινιστικής-μαρξιστικής ανάλυσης με έντονα στοιχεία του σοβιετικού μαρξισμού (σταλινισμού). Η θεωρητική αυτή βάση του μαρξισμού στην Ελλάδα, οδηγεί στο συμπέρασμα, για την επίσημη αριστερά όπως εκφράζεται από το ΚΚΕ πριν αλλά και μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, ότι: *«η Ελλάδα ανήκει στον τύπο εκείνων των χωρών, που στο πρόγραμμα της χαρακτηρίζονται σαν χώρες με μέσο επίπεδο ανάπτυξης του καπιταλισμού, με υπάρχοντα σημαντικά υπολείμματα μισο-φεουδαρχικών σχέσεων στην αγροτική οικονομία. Η ιδιομορφία της Ελλάδας συνίσταται στη σημαντική της εξάρτηση από το ξένο κεφάλαιο και στη συνδεδεμένη με αυτή μονομερή, ασθενή ανάπτυξη της βιομηχανίας»* (ΚΚΕ, 1934) Θέση που θα αποτελέσει έκτοτε το υπόβαθρο της μαρξιστικής σκέψης στην Ελλάδα.

Γενικά, αυτό που φαίνεται την περίοδο μετά το 1945, σε όλη την Ευρώπη, είναι ότι ο μαρξισμός λόγω της έντονης παρουσίας τότε του Στάλιν πολλές φορές ταυτιζόταν με το σταλινικό σοβιετικό μοντέλο με αποτέλεσμα η κριτική κάθε φορά να καταλήγει ως αμφισβήτηση του ίδιου του μαρξισμού. Σε αυτό το κλίμα πόλωσης, αναδύεται ο όρος του σταλινισμού για να περιγράψει ολοκληρωμένα το σύστημα διακυβέρνησης της Σοβιετικής Ένωσης.

Έτσι λοιπόν, διαφαίνεται μία δεύτερη τάση της μαρξιστικής θεωρίας της εποχής, που έρχεται να εγκολπώσει όλες τις θεωρητικές αλλά και πρακτικές διαφορές με την Ε.Σ.Σ.Δ και τον σταλινισμό. Εξέχουσα θεωρητική προσέγγιση αυτής της τάσης είναι ο τροτσκισμός όπως διατυπώθηκε, από τον Τρότσκι και άλλους υποστηρικτές του, στην 4^η Διεθνή. Ακρογωνιαίος λίθος αυτής της τάσης, και βασική αντίθεση της με το μαρξισμό-λενινισμό αλλά και το

σταλινισμό, είναι η ανάγκη της διαρκούς επανάστασης και η θέση ότι «σε μια καθυστερημένη οικονομικά χώρα το προλεταριάτο μπορεί να φτάσει στην εξουσία νωρίτερα από ότι σε μια χώρα προηγμένου καπιταλισμού.» (Τρότσκι, 1967)

❖ **Ο Μαρξισμός στη πράξη – Η εμπειρία της Σοβιετικής Ένωσης**

Είναι αδιαμφισβήτητο ιστορικό γεγονός ότι από το τέλος του 1927 που ο Στάλιν επικράτησε στην μάχη εξουσίας τη Σοβιετική Ένωση, ήρθε και το τέλος της Νέας Οικονομικής Πολιτικής και η αρχή της πολιτικής των πεντάχρονων πλάνων και της λεγόμενης κολεκτιβοποίησης των αγροτών. Αν η Νέα Οικονομική Πολιτική διαμορφώθηκε για την αντιμετώπιση της καταστροφής που προήλθε από τον εμφύλιο πόλεμο και τη ξένη επέμβαση, η οικονομική πολιτική από το 1928 και μετά είχε σαν στόχο την μεταμόρφωση της Σοβιετικής Ένωσης από χώρα εισαγωγής σε χώρα παραγωγής. Το πρώτο πεντάχρονο πλάνο το 1928 είχε σαν στόχο τη βιομηχανοποίηση της Σοβιετικής Ένωσης.

Το τρόπο, όμως, με τον οποίο η Σοβιετική Ένωση θα μεταβεί από καθυστερημένη αγροτική οικονομία σε αναπτυγμένη βιομηχανικά χώρα, δηλαδή το πως θα γίνει οικονομική ανάπτυξη είναι ένα ζήτημα που μελετώντας το από τη μεριά της ιστορίας οικονομικών θεωριών μπορούμε να δούμε ότι υπήρχαν προσπάθειες για εξέλιξη καθ' όλη τη χρονική περίοδο της Σοβιετικής Ένωσης από την περίοδο του κρατικού ή ελεγχόμενου καπιταλισμού έως την περεστρόικα.

Το πρώτο πεντάχρονο πλάνο το 1928 είχε σαν στόχο τη βιομηχανοποίηση της Σοβιετικής Ένωσης και τα χαρακτηριστικά που θα μιλήσουμε παρακάτω δεν διαφοροποιήθηκαν σημαντικά ιδίως μετά το 1935 όπου έχουμε και το τέλος της διανομής δελτίων (Davies R. W., Harrison M., Wheatcroft S.G., 1994 p. 17).

Πρώτον, το οικονομικό σύστημα της Σοβιετικής Ένωσης είναι συγκεντρωτικό και η Κεντρική Επιτροπή Σχεδιασμού (Σκόσπλαν) έχει την ευθύνη για τον σχεδιασμό της οικονομικής πολιτικής. Βέβαια από την πρώτη δημοσίευση του πλάνου μέχρι την έγκριση του από το Ανώτατο Σοβιέτ της ΕΣΣΔ το σχέδιο αναπροσαρμόζεται με βάση τις παρατηρήσεις και προτάσεις που κάνουν οι επιχειρήσεις, τα υπουργεία και τα τοπικά σοβιέτ .

Δεύτερον, η κολεκτιβοποίηση των αγροτών έφερε σαν αποτέλεσμα την ύπαρξη δύο τύπων αγροκτημάτων. Τα συνεργατικά αγροκτήματα (κολχός), που ήταν και το μεγαλύτερο ποσοστό, ήταν συνεταιριστικά αγροκτήματα όπου η γενική συνέλευση των μελών είναι το κεντρικό διοικητικό όργανο και εκλέγει διοικητικό συμβούλιο και τον πρόεδρο. Το μεγαλύτερο ποσοστό του παραγόμενου προϊόντος διατίθεται στο κράτος και στις αγορές των κολχός

αλλά οι αγρότες έχουν το δικαίωμα να διαθέσουν ένα μικρό μέρος του προϊόντος τους στην ελεύθερη αγορά. Από την άλλη τα κρατικά αγροκτήματα (σολβοζ) είναι κρατικές επιχειρήσεις όπου δουλεύουν μισθωτοί για την καλλιέργεια της γης. Γενικά, τα σολβόζ κάλυπταν μεγαλύτερες εκτάσεις, ήταν πιο οργανωμένα και μηχανοποιημένα και οι εργάτες είχαν το δικαίωμα σε ιδιωτική καλλιέργεια όμως σε μικρότερη έκταση απ' ότι τα σολβοζ.

Η κεντρική οικονομική μονάδα στη Σοβιετική Ένωση είναι η επιχείρηση, της οποίας τα περιουσιακά στοιχεία ανήκουν στο κράτος και ο διευθυντής και το ανώτατο ιεραρχικά προσωπικό διορίζεται και ελέγχεται επίσης από τα κεντρικά κρατικά όργανα. Αυτό το γεγονός ήταν ένα κομμάτι μεγάλης συζήτησης και υπήρξαν προτάσεις για μεγαλύτερη αυτονομία της επιχείρησης, κάτι που θα έφερνε τον καλύτερο έλεγχο της ποιότητας και πιθανώς μια τόνωση στη τεχνολογική καινοτομία.

Η νομισματική πολιτική στη Σοβιετική Ένωση ήταν 'παραγκωνισμένη' σε σχέση με την καπιταλιστική οικονομία γιατί η ισορροπία προσπαθούσε να επιτευχθεί μέσω της διοικητικής παρέμβασης στην διανομή και τη παραγωγή. Συχνά δημιουργούνταν υπερβάλλουσα ζήτηση όπου τότε γίνονταν προσπάθεια να αυξηθεί η παραγωγή, να μειωθούν τα αποθεματικά, να αυξηθούν οι εισαγωγές και εν τέλει να χρησιμοποιηθούν υποκατάστατα. Πάντως το αρχικό σχέδιο δεν αναπροσαρμοζόταν προς τα κάτω.

Η οικονομία της Σοβιετικής Ένωσης συνέχισε να είναι ενχρήματα και το χρήμα να ασκεί τη λειτουργία μέτρησης της αξίας (Χατζηπροκοπίου) παρά το πλάνο, των αρχών της δεκαετίας του '30, ότι η μετάβαση στο σοσιαλισμό θα συνεπάγονταν μια αχρήματα οικονομία, κάτι που αναιρέθηκε αργότερα κατά τα μέσα της δεκαετίας του '30 όπου η αχρήματα κοινωνία θεωρήθηκε σα αποτέλεσμα μόνο του ανώτατου σταδίου του κομμουνισμού (Davies R. W., Harrison M., Wheatcroft S.G., 1994, p. 27). Στον σοσιαλισμό οι τράπεζες ήταν απαραίτητες και όπως είναι λογικό το μονοπώλιο το είχε η κυβέρνηση γιατί με αυτόν τον τρόπο μπορούσε να καθορίζει τον όγκο των πιστώσεων.

Οι τιμές στην Σοβιετική Ένωση ήταν το βασικό μέσο όπου η Κρατική Επιτροπή Σχεδιασμού προσπαθούσαν να επιτύχουν τους στόχους τους και συντελεί στον έλεγχο και την αξιολόγηση των επιχειρήσεων, στην αναδιανομή του εισοδήματος με χαμηλές τιμές σε είδη πρώτης ανάγκης και με στην ανακατανομή των πόρων μέσω της διατίμησης προϊόντων. Δύο ήταν τα είδη τιμών που καθορίζονταν τα αγαθά στη Σοβιετική Ένωση .Η χοντρική τιμή πώλησης της επιχείρησης καθοριζόταν (μέχρι το 1967) από το μέσο κόστος του κλάδους και το κέρδος που εξαρτιόταν από το κόστος χωρίς να λαμβάνεται υπ' όψη το απασχολούμενο κεφάλαιο. Η αγροτική τιμή προμήθειας είναι η τιμή που το κράτος αγοράζει τα προϊόντα από τα αγροκτήματα. Οι αγροτικές τιμές

συμβάλουν σημαντικά στη κατανομή του εισοδήματος μεταξύ αστικών και αγροτικών προϊόντων (Χατζηπροκοπίου) . Έτσι τα διαστήματα 1929-1953 όπου η κυβέρνηση είχε σαν προτεραιότητα την ανάπτυξη της βαριάς βιομηχανίας οι αγροτικές τιμές έμειναν αμετάβλητες παρά την γενική αύξηση των τιμών.

❖ Αρχές που διέπουν το Σχέδιο Ανασυγκρότησης του Δημήτρη Μπάτση

Βασική αρχή που μπορούμε να ξεχωρίσουμε στο έργο του και στα «θεμέλια» που τοποθετεί το Σχέδιο Ανασυγκρότησης, είναι ο 1^{ος} κοινωνιολογικός νόμος, όπως τον ονομάζει. Σύμφωνα με αυτή την αρχή, η πολιτική και η οικονομία συνδέονται με ένα απροσδιόριστο αλλά ταυτόχρονα αμοιβαίο δεσμό. Οι ανάγκες οικονομικής ανάπτυξης γεννούν την ανάγκη για πολιτικό προγραμματισμό, ενώ ταυτόχρονα η πολιτική είναι αυτή που πραγματοποιεί και τελικά ολοκληρώνει το έργο της εκπλήρωσης της ανάγκης για οικονομική ανάπτυξη.

Με αυτή την ανάλυση διαφαίνονται οι ιδεολογικές του καταβολές, αυτές της μαρξιστικής ανάλυσης και του ιστορικού υλισμού. Ίδια προσέγγιση, για την σχέση πολιτικής – οικονομίας, ακολουθεί και ο Λένιν στο βιβλίο του «Ακόμα Μια Φορά για τα Συνδικάτα» (1921), όπου γράφει: «*Η πολιτική είναι η πιο συγκεκριμενοποιημένη έκφραση της οικονομίας και η γενίκευση και ολοκλήρωσή της.*»

Στη συνέχεια, πρέπει να αναφέρουμε τη καίρια και ακρογωνιαία σημασία αρχή που είναι βασική προϋπόθεση της πραγμάτωσης αλλά και της επιτυχίας του σχεδίου για την ανασυγκρότηση, είναι αδιαπραγμάτευτο, λοιπόν, ότι η πολιτική εξουσία πρέπει να πάει στον εργαζόμενο λαό. Αυτό γιατί, οι ελληνικές εκμεταλλεύτριες τάξεις που συνθέτουν και την οικονομική ολιγαρχία της εποχής, βρίσκονται πολιτικά και οικονομικά υποδουλωμένες στις επιταγές του ξένου κεφαλαίου. Η υποδούλωση αυτή λοιπόν, από τη μία πλευρά προωθεί και ευνοεί τα συμφέροντα («ταξικούς σκοπούς») των κυρίαρχων τάξεων, ενώ παράλληλα εμποδίζει την ανάπτυξη των εσωτερικών δυνατοτήτων για την αξιοποίηση των πλουτοπαραγωγικών πόρων της χώρας.

Η μετάβαση από αστική σε λαϊκή και τελικά σε σοσιαλιστική δημοκρατία, πρέπει να γίνει με τα κριτήρια του επιστημονικού σοσιαλισμού και ανάλογα τις κοινωνικοιστορικές συνθήκες – για όταν αναφερόμαστε πιο μακροπρόθεσμα. Η γενικές στρατηγικές επιδιώξεις είναι: η εντατική σοσιαλιστική συσσώρευση, οι διευθυντικές θέσεις να κατέχονται από το λαϊκό κράτος, να ανέβει το βιοτικό επίπεδο των εργαζομένων και να αρχίσει η εκμετάλλευση των έσω-ελληνικών υλικών δυνατοτήτων και πόρων της οικονομίας. Σε αυτό το σημείο, βλέπουμε και πάλι, μία θεωρητική ταύτιση με τον Λένιν, που μιλάει για «*κράτος διαφορετικού κοινωνικού τύπου*», θέση που όμως έρχεται σε αντίθεση με την θέση των Μάρξ και Ενγκελς που υποστηρίζουν ότι όταν το προλεταριάτο κατακτά την εξουσία πρέπει να τσακίζει την αστική κρατική μηχανή και να αποκεντρώνει το κράτος. (Γιαννάκος, 2010) Πιο συγκεκριμένα, θα μπορούσαμε να πούμε ότι σε σχέση με την μετάβαση στο σοσιαλισμό ο

Μπάτσης ταυτίζεται πλήρως με την θέση του Λένιν όπως διατυπώνεται στο βιβλίο του «Κράτος και Επανάσταση»:

«Στο πέρασμα από τον καπιταλισμό στον κομμουνισμό είναι ακόμα αναγκαία η καθυπόταξη, αλλά πρόκειται πια για καθυπόταξη της μειοψηφίας των εκμεταλλευτών από την πλειοψηφία των εκμεταλλευομένων. Ο ιδιαίτερος μηχανισμός, η ιδιαίτερη μηχανή καταπίεσης, το «κράτος», είναι ακόμα αναγκαίο, αλλά πρόκειται πια για κράτος μεταβατικό, δεν είναι πια στην κυριολεξία του κράτος, γιατί η καθυπόταξη της μειοψηφίας των εκμεταλλευτών από την πλειοψηφία των χτεσινών».

Συνεχίζοντας, βλέπουμε πως παραμένει πιστός στην μαρξιστική ανάλυση και θεωρεί ότι στη περίοδο της ανασυγκρότησης πρέπει να τεθούν οι απαραίτητες τεχνοοικονομικές βάσεις που θα μετατρέψουν τις σχέσεις παραγωγής από αστικές σε σοσιαλιστικές. Η θέση του αυτή ταυτίζεται με αυτή του Νίκου Ζαχαριάδη. Για να ισχύουν οι δύο σοσιαλιστικοί νόμοι: «Ο καθένας ανάλογα τις δυνατότητες του, στον καθένα ανάλογα με την εργασία του» και «να σταματήσει η εκμετάλλευση ανθρώπου από άνθρωπο» πρέπει πρώτα να γίνει μετασχηματισμός των παραγωγικών δυνάμεων όπως είπαμε παραπάνω.

Η λαϊκή δημοκρατία λοιπόν διαφέρει με την αστική και στις συνθήκες παραγωγής και στους σκοπούς της. Αυτονόητα οι σκοποί πρέπει να εξασφαλίσουν τους όρους για τη σοσιαλιστική ανοικοδόμηση και οι συνθήκες παραγωγής θα ωφελούν το επίπεδο διαβίωσης του εργαζόμενου λαού και όχι τα κέρδη των καπιταλιστών.

Αν δούμε σε συνδυασμό τις δύο αρχές που περιγράψαμε παραπάνω, διαπιστώνουμε μια υλιστική αντίληψη της ιστορίας. Είναι οφθαλμοφανής η βασική θέση ότι η τελική αιτία όλων των κοινωνικών μεταβολών και όλων των πολιτικών ανατροπών πρέπει να αναζητηθεί στις μεταβολές που συντελούνται στον τρόπο παραγωγής και ανταλλαγής. *«Δεν πρέπει να αναζητηθεί στη φιλοσοφία της εκάστοτε εποχής, μα στην οικονομία»*, όπως γράφει ο Ένγκελς στο βιβλίο του «Σοσιαλισμός, Ουτοπικός και Επιστημονικός» (1880).

Τέλος, βασικό στοιχείο που διαπνέει όλο του το έργο είναι ότι η ελληνική οικονομία δεν μπορεί να ανακάμψει αν δεν σταματήσει να εξαρτάται από το ξένο κεφάλαιο, απεξάρτηση η οποία δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί ουσιαστικά αν δεν αναπτυχθεί βαριά βιομηχανία στη χώρα. Συγκεκριμένα γράφει: *«μια χώρα εξαρτημένη σημαντικά από το ξένο κεφάλαιο δεν μπορεί να σπάσει τις αλυσίδες της υποδούλωσης της αν δεν αναπτύξει βαρεία βιομηχανία»* και προσθέτει *«Η σημασία της εκβιομηχανοποίησης της χώρας είναι τεράστια, γιατί χωρίς αυτή δεν θα πετύχει ούτε αυτή η ίδια η αποκατάσταση και ανόρθωση της οικονομίας».*

❖ **Ενεργειακή Βάση**

Μεγάλο μέρος του βιβλίου του «Η Βαρεία Βιομηχανία στην Ελλάδα» αφιερώνεται στην ανασυγκρότηση της ενεργειακής βάσης.

Η βάση του συλλογισμού που τον οδηγεί στην διάρθρωση του σχεδίου για την ανασυγκρότηση της ενεργειακής βάσης είναι η ότι η παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας στην Ελλάδα είναι αντιορθολογική. Θέση που βασίζεται στο ότι από τη μία πλευρά δαπανούνται τεράστια ποσά για την εισαγωγή καύσιμων υλών από το εξωτερικό, ενώ ταυτόχρονα γίνεται αντιορθολογική χρησιμοποίηση των εγχώριων ενεργειακών πρώτων υλών αφού οι παραγωγικές μονάδες της χώρας λειτουργούν ανεξάρτητα η μία από την άλλη και είναι ασύνδετες μεταξύ τους, με αποτέλεσμα η περίσσεια ενέργειας να μην μπορεί να διοχετευτεί όπου υπάρχει έλλειψη και να μένει ανεκμετάλλευτη.

Το Σχέδιο ανασυγκρότησης της ενεργειακής βάσης για την Ελλάδα το τοποθετεί σε χρονικό ορίζοντα 10 ετών και σκοπό έχει, εκτός από την κάλυψη των αναγκών των λαϊκών στρωμάτων, την κάλυψη των παραγωγικών σκοπών της οικονομίας.

Παρόμοια χαρακτηριστικά έχει και το σχέδιο εξηλεκτρισμού της Σοβιετικής Ένωσης. Πιο συγκεκριμένα, στη Σοβιετική Ένωση το 1920 ιδρύεται το Ανώτατο Εθνικό Οικονομικό Συμβούλιο και ταυτόχρονα η Επιτροπή για τον Εξηλεκτρισμό της Ρωσίας, με αρχικά GOELRO. (Γιαννάκος, 2010) Ο χρονικός ορίζοντας του σχεδίου, που συντάχτηκε υπό την καθοδήγηση του Λένιν με τη βοήθεια 180 ειδικών εμπειρογνομόνων (τεχνοκρατών) ειδικά για αυτό το σκοπό ήταν δέκα χρόνια και ξεκίνησε ώστε να γίνει ένα ολοκληρωμένο οικονομικό σχέδιο για την οικονομία. (George Hanna, 1965, vol. 31; Γιαννάκος, 2010) Ο ίδιος ο Λένιν σε ομιλία του στην Κεντρική Επιτροπή το 1920, υποστήριξε ότι η ηλεκτρική ενέργεια θα μετατρέψει την οικονομία και είπε: «Πρέπει να έχουμε μια νέα τεχνική βάση για τη νέα οικονομική ανάπτυξη. Αυτή η νέα τεχνική βάση είναι η ηλεκτρική ενέργεια.». (Nell, 2014) Συνεχίζοντας, μπορούμε να δούμε τους άξονες που κινείται το σχέδιο του Μπάτση για την ενεργειακή βάση, οι οποίοι αποτελούν κοινά χαρακτηριστικά με το σχέδιο εξηλεκτρισμού της Ρωσίας, όπως προκύπτει και από αναφορές στο βιβλίο «Η Βαρεία Βιομηχανία» (Μπάτσης, 1947) αλλά και από στοιχεία του σχεδίου GOELRO (Nell, 2014). Έτσι λοιπόν, προτείνεται η συγκρότηση της παραγωγής σε ενεργειακά συγκροτήματα τα οποία θα συνθέτουν τις ενεργειακές ζώνες ανά περιφέρεια, οι οποίες στη συνέχεια θα καταλήγουν σε ενεργειακά κέντρα. Ξεκινώντας από την αρχική μορφή των ενεργειακών συγκροτημάτων, η παραγωγή θα εκμεταλλεύεται ταυτόχρονα υδραυλικές και θερμικές πηγές ενέργειας, δηλαδή υδροηλεκτρικά έργα και λιγνίτη. Με αυτό τον τρόπο, θα επιτυγχάνεται η οικονομικότερη διαχείριση των πηγών αφού θα υπάρχει κεντρικός έλεγχος αλλά και σύνδεση όλων των πηγών μεταξύ τους. Η

οικονομικότερη διαχείριση έχει δύο αποδέκτες, από τη μία τα λαϊκά στρώματα που θα μπορούν να καταναλώνουν οικονομικότερη ενέργεια αυξάνοντας έτσι το βιοτικό τους επίπεδο, αλλά και από την άλλη ο περιορισμός κόστους διευκολύνει και την λαϊκή εξουσία και δίνει ώθηση στο σχέδιο ανασυγκρότησης. Προς αυτή την κατεύθυνση είναι και το ενιαίο δίκτυο που συνδέει όλα τα ενεργειακά συγκροτήματα/ζώνες, δηλαδή όλα τα περιφερειακά δίκτυα που θα έχουν ήδη δημιουργηθεί, και θα μπορεί να καλύψει επαρκώς τις καταναλωτικές αλλά και βιομηχανικές ανάγκες, καθώς και τις αιχμές της ζήτησης τους.

Όπως φαίνεται και παραπάνω, ο Μπάτσης, σε όλη την οργάνωση του σχεδίου, είναι προφανώς επηρεασμένος από τη Σοβιετική εμπειρία, όπου η εφαρμογή του σχεδίου GOELRO εντός δεκαετίας αύξησε είκοσι φορές την παραγόμενη ενέργεια. (George Hanna, Lenin's Collected Works, 1965, vol. 30)

Τέλος, τα βασικά θετικά αποτελέσματα που εξάγονται κατά την παραπάνω ανάλυση είναι τα παρακάτω:

1. Οργανώνεται με τέτοιο τρόπο η ηλεκτροπαραγωγή ώστε πρωταρχικά να εξυπηρετεί τις ανάγκες των παραγωγικών κλάδων – βιομηχανικός και αγροτικός – και κατ' αυτόν τον τρόπο ενισχύονται οι στόχοι της ανασυγκρότησης για ανάπτυξη.
2. Το σχέδιο που αναπτύσσεται έχει ορθολογική κλιμάκωση και γεωγραφικά και χρονικά. Ξεκινάει από περιοχές που υπάρχουν ευνοϊκές συνθήκες για τη κατασκευή έργων ηλεκτροπαραγωγής αλλά και υψηλές καταναλωτικές ανάγκες και σιγά-σιγά επεκτείνεται σε όλη την Ελλάδα με επιστέγασμα την δημιουργία ενιαίου δικτύου. Δημιουργείται ένα υπόβαθρο όπου η παραγωγή θα εξελίσσεται παράλληλα και με την βοήθεια του τομέα της ενέργειας χωρίς να χρειάζονται ξένα κεφάλαια. Ενώ πολύ σημαντικό αποτέλεσμα αυτού του τρόπου οργάνωσης θα είναι η κατανομή της βιομηχανίας στις διάφορες περιοχές της χώρας, αποφεύγεται έτσι η σημειακή συγκέντρωση του βιομηχανικού τομέα σε συγκεκριμένες περιοχές.

❖ Βαριά Βιομηχανία

Προχωρώντας στη βαριά βιομηχανία, η βάση ανασυγκρότησης και ανάπτυξης της είναι η ενεργειακή βάση. Τα ενεργειακά κέντρα και οι ενεργειακές ζώνες όπως περιεγράφηκαν παραπάνω θα συνδεθούν με τη βιομηχανία κάθε περιοχής σε συγκροτήματα συνδυασμένης βιομηχανικής εκμετάλλευσης. Ακριβώς όπως και στο σχέδιο GOELRO, η ενεργειακή ανασυγκρότηση επιλέγεται ως επίκεντρο της προσπάθειας σχεδιασμού και τόνωσης της ανάπτυξης και του εκσυγχρονισμού της βιομηχανικής παραγωγής.

Βέβαια, το σχέδιο ηλεκτροδότησης της Ρωσίας, απέδωσε στον ενεργειακό τομέα, όπως αναφέραμε παραπάνω, αλλά στην βιομηχανική παραγωγή η κατάσταση εξελίχθηκε διαφορετικά. Η στροφή της ηγεσίας του Κόμματος, και του ίδιου του Λένιν με την Νέα Οικονομική Πολιτική, *«μια απότομη στροφή μακριά από την πολιτική της επίθεσης» και προς «κατεύθυνση αποκατάστασης του καπιταλισμού»* όπως αργότερα θα έλεγε ο Στάλιν, έφερε τη βιομηχανία σε μία στάσιμη κατάσταση με τον λαό να εγκαταλείπει τα αστικά κέντρα για την επαρχία. (Γιαννάκος, 2010) Κατάσταση που κράτησε για τη περίοδο μέχρι και το 1927, όπου και αρχίζει η περίοδος εφαρμογής του πρώτου πεντάχρονου σχεδίου υπό την ηγεσία του Στάλιν. (Sheldon L. Richman, 1981)

Ο Μπάτσης, έχοντας ως βασικό οδηγό τα πεντάχρονα σχέδια της Σοβιετικής Ένωσης, πιστεύει ότι η αρχή της εκβιομηχανοποίησης της χώρας μπορεί και πρέπει να γίνει κατά τη διάρκεια της ανασυγκρότησης και της μετάπλασης της οικονομίας. Η εσωτερική συσσώρευση πρέπει να γίνεται παράλληλα με την βιομηχανική οικοδόμηση, άποψη που όπως και ο ίδιος επισημαίνει (Μπάτσης, 1947, σελ. 314) έρχεται σε πλήρη ταύτιση με το σταλινικό μοντέλο ανάπτυξης και σε πλήρη αντίθεση με τον Μπουχάριν και άλλους τροτσικιστές. Η θέση ότι η εσωτερική συσσώρευση είναι απαραίτητη εφαρμόστηκε από τη Σοβιετική Ένωση και τον Στάλιν, και σε αυτό το σημείο ο Μπάτσης ταυτίζεται πλήρως με αυτή. Οι στόχοι της βιομηχανοποίησης στην Σοβιετική Ένωση ήταν να γίνει αυτόνομη και να μην βασίζεται σε καπιταλιστικές οικονομίες για την προμήθεια βασικών κατηγοριών προϊόντων. Στο πλαίσιο αυτό έπρεπε να "ξεπεραστούν" τις δυτικές οικονομίες. Για να επιτευχθούν τα παραπάνω η έμφαση δόθηκε στην παραγωγή κεφαλαιουχικών αγαθών γιατί η παραγωγή μέσω παραγωγής έφερνε μεγαλύτερη συσσώρευση. (Μπετελέμ, 2010)

Το σχέδιο του για το αρχικό στάδιο, και το πρώτο πεντάχρονο στα χνάρια των πεντάχρονων της Σοβιετικής Ένωσης, έχει διττό σκοπό που καθιστά το σχέδιο βιώσιμο. Από τη μία να αναπτυχθούν οι υπάρχουσες βιομηχανίες βαριάς βιομηχανίας και από την άλλη να αναπτύξει καινούριες. Η σιδηρομεταλλουργία, η μεταλλουργία, η χημική βιομηχανία και ανάπτυξη τους, παράλληλα με την ενεργειακή τους βάση, πιστεύει ότι είναι η βάση για την εκπλήρωση των άμεσων αναγκών της ανασυγκρότησης. Η επίτευξη των

σκοπών αυτών στηρίζεται στη ριζική αλλαγή της κατανομής των επενδύσεων ανάμεσα στους διάφορους τομείς της οικονομίας, στα πλαίσια της σοσιαλιστικής οικοδόμησης.

Κατά τη σοσιαλιστική οικοδόμηση, έτσι όπως περιγράφεται στο βιβλίο, ο εργαζόμενος λαός σταδιακά αποκτά τη δυνατότητα να έχει ολοκληρωμένη γνώση των διαφορετικών τμημάτων της παραγωγικής εργασίας αλλά και ουσιαστικό ρόλο στην οργάνωση της εργασίας, με απώτερο στόχο την επικράτηση σοσιαλιστικών παραγωγικών σχέσεων στην οικονομία. «*Η εκβιομηχάνιση της χώρας πρέπει να βαδίζει παράλληλα με την ανύψωση του τεχνικού και παραγωγικού δυναμικού της χώρας.*» (Μπάτσης, 1947, σελ 149)

Λόγω της θέσης και της κατάστασης της Ελλάδας μετά από τον πόλεμο, την κατοχή και την πολιτική των μεταδεκεμβριανών κυβερνήσεων στο σχέδιο για την ανασυγκρότηση κυριαρχεί η αγωνία για την οργάνωση και κινητοποίηση της παραγωγής και η ικανοποίηση των καταναλωτικών αναγκών του λαού. Οπότε οι βιομηχανικοί κλάδοι στους οποίους πρέπει να δοθεί έμφαση, κατά προτεραιότητα, είναι :

1) οι οδικές και σιδηροδρομικές συγκοινωνίες, και οι θαλασσινές και χερσαίες μεταφορές καθώς και οι βιομηχανίες που κατασκευάζουν υλικό για τις μεταφορές αυτές (μηχανήματα, εξαρτήματα, μικρά σκάφη, κλπ.). Χωρίς στοιχειακό συγκοινωνιακό δίκτυο δεν υπάρχει δυνατότητα να λειτουργήσει η κυκλοφορία και η ανταλλαγή υλών, εμπορευμάτων και γεωργικών προϊόντων.

2) Οι κλάδοι που παράγουν εμπορεύματα και είδη πρώτης ανάγκης για την ατομική κατανάλωση (υφαντουργία, βιομηχανίες για διατροφή, βιοτεχνία για παπούτσια και άλλα είδη υποδηματοποιίας)

3) Οι κλάδοι που παράγουν απαραίτητα είδη για τη γεωργική καλλιέργεια. (Μπάτσης, 1947 σελ. 199) Επίσης αναφέρεται ότι πρέπει να οργανωθεί ο τομέας των δημόσιων οικονομικών, του εξωτερικού εμπορίου.

Σε αυτό το σημείο και προς την κατεύθυνση επίλυσης των επειγόντων προβλημάτων, όπως βλέπουμε, εισάγεται η έννοια των «κλαδικών σχεδίων», για κάθε ένα από τους παραπάνω τομείς, που θεωρούνται βάση της ανασυγκρότησης και που πηγή γνώσεων αποτελεί η πείρα από την σοβιετική οικονομία πριν τα πεντάχρονα. Τα κλαδικά σχέδια όπως περιγράφονται, είναι ετήσια γιατί πρέπει συνεχώς να προσαρμόζονται στις απαιτήσεις της οικονομικής πολιτικής του λαϊκού κράτους που μπορεί να μεταβάλλονται.

Βασικά στοιχεία των κλαδικών σχεδίων αποτελούν από την μία πλευρά η ανάπτυξη του τομέα των εθνικοποιημένων επιχειρήσεων και από την άλλη πλευρά η θετική κινητοποίηση του ιδιωτικού τομέα παραγωγής. Ο Μπάτσης θεωρεί ότι η πίστη, το εμπόριο, εσωτερικό και εξωτερικό – με τις αλλαγές που θα έχουν γίνει – σε συνδυασμό με την ενίσχυση της παραγωγής των εθνικοποιημένων επιχειρήσεων θα προσελκύσει το ιδιωτικό κεφάλαιο. Βέβαια,

δεν παραλείπει να ορίσει την κινητοποίηση αυτή του ιδιωτικού τομέα η οποία πρέπει να είναι «η πραγματοποίηση των σκοπών της ανασυγκρότησης». Το κράτος, προς όφελος των παραπάνω, πρέπει να καταφέρει να περιορίσει εκείνες τις δυνάμεις τις αγορές – όπως τα φυσικά και τεχνητά μονοπώλια, παράγοντες του μονοπωλιακού καπιταλισμού – που εμποδίζουν την ανασυγκρότηση, άρα και τη κινητοποίηση του ιδιωτικού κεφαλαίου, με τους όρους που έχουν περιγραφεί.

Συνεχίζοντας, βλέπουμε, ότι η πολιτική επιλογής τοποθεσίας της εκάστοτε επιχείρησης, που διέκρινε τα πεντάχρονα της Σοβιετικής Ένωσης, γίνονταν με βάση το μακροχρόνιο όφελος και όχι το βραχυχρόνιο κόστος. Κάτι τέτοιο περιλάμβανε την τοποθέτηση αρκετών βιομηχανιών μακριά από τις παλιές μητροπόλεις. Για παράδειγμα οι μεταλλευτικές βιομηχανίες τοποθετήθηκαν στα σύνορα της ΕΣΣΔ και η μοντέρνα βιομηχανία τοποθετήθηκε στις λιγότερο αναπτυγμένες περιοχές για να δοθεί μια βοήθεια στην οικονομία (Davies R. W., Harrison M., Wheatcroft S.G., 1994 σελ. 138). Το σχέδιο του Μπάτση και της ομάδας του περιλάμβανε τον βασικό κορμό από την βιομηχανική στρατηγική της ΕΣΣΔ στα πλαίσια του εφικτού για την περίπτωση της Ελλάδας. Χαρακτηριστικό είναι ότι επειδή κατάσταση της Ελλάδας δεν άφηνε περιθώρια για μια πολιτική επιλογής τοποθέτησης βιομηχανίας, δεν γίνεται ιδιαίτερη νύξη για αυτό το ζήτημα και προτείνεται να δημιουργηθούν οι βιομηχανίες ανάλογα με το που υπάρχουν οι κατάλληλοι ενεργειακοί πόροι.

Έτσι, περιγράφει την κατασκευή και λειτουργία βιομηχανικών συγκροτημάτων, όπως τα Κομπινάτ της Σοβιετικής Ένωσης. Αυτά τα συγκροτήματα, θα έχουν κάθετη και οριζόντια συνεργασία βασικών παραγωγικών κλάδων και ταυτόχρονη παραγωγή προϊόντων που ανήκουν σε διαφορετικούς κλάδους. Ενδεικτικά τα πρώτα τα τοποθετεί στη δυτική και κεντρική Στερεά Ελλάδα και τη Μακεδονία, σύμφωνα με την ενεργειακή ζώνη που θα έχει δημιουργηθεί εκεί.

Στο δεύτερο πεντάχρονο, στόχος είναι η επέκταση σε όγκο της παραγωγής των υπαρχόντων βιομηχανικών συγκροτημάτων και η δημιουργία νέων, σε νότια και ανατολική Στερεά Ελλάδα και Θεσσαλία.

Από τα παραπάνω πρέπει να αναγνωριστεί η καινοτομία του έργου του Μπάτση και η προσπάθεια του να προσαρμόσει το παράδειγμα της Σοβιετικής ένωσης στην ελληνική πραγματικότητα.

❖ Η συμβολή της γεωργίας

Η αλληλεπίδραση της γεωργίας και της βιομηχανίας θεωρείται ένα καινοτόμο σχήμα στο μοντέλο ανάπτυξης της Σοβιετικής Ένωσης. Η ραγδαία και κατά πολλούς βίαιη κολλεκτιβοποίηση των αγροτών που συντελέστηκε κατά το 1930 σε συνδυασμό με τη προσπάθεια μηχανοποίησης της Σοβιετικής Ένωσης έφερε αν και όχι αμέσως αρκετά καλά αποτελέσματα. Το μοντέλο ανάπτυξης της ελληνικής γεωργίας που ανατροφοδοτεί την βιομηχανία μέσω των καλλιεργειών για βιομηχανική χρήση (industrial crops) αλλά και η βιομηχανία ανατροφοδοτεί την γεωργία με τη παραγωγή μηχανημάτων ουσιαστικά υιοθέτησε και ο Μπάτσης . Λόγω του ότι η θεματολογία του βιβλίου εστιάζει στην βαριά βιομηχανία ,δεν γίνεται ανάλυση στα ζητήματα οργάνωσης της κολλεκτιβοποίησης των αγροτών αλλά γίνεται σαφές ότι το υπάρχον σύστημα της ελληνικής γεωργίας είναι αντιοικονομικό και δεν μπορεί να συμβάλει στην αναπτυξιακή διαδικασία.

Οι επιστήμονες που ήταν έξω από τη σφαίρα επιρροής του ΕΑΜ εκείνη την εποχή έβλεπαν ως την βασική λύση των οικονομικών προβλημάτων της Ελλάδας τις εδαφικές προσαρτήσεις ώστε να επεκταθεί η καλλιεργήσιμη γη. Το κείμενο του Μπάτση για τη γεωργία ως στόχο έχουν να "απαντήσουν" στους ισχυρισμούς άλλων συστημικών επιστημόνων ότι η Ελλάδα είναι μια γεωργική χώρα και το πλεόνασμα που λαμβάνει ο αγροτικός πληθυσμός είναι πολύ υψηλό (πάνω από το 85% στη συνολική αξία της γεωργικής παραγωγής) . Οι επιστήμονες που δεν θέλουν την δημιουργία βαριάς βιομηχανίας στην Ελλάδα αλλά τη στήριξη της παραγωγής στη γεωργία ,Κουβέλης, Ζολώτας, καταλήγουν ότι η προσάρτηση νέων εδαφών ή "εδαφικό υπόβαθρο" (Μπάτσης σελ 405) σε συνδυασμό με την ελαφριά βιομηχανία είναι απαιτούμενα για την ανάπτυξη της Ελλάδας επειδή θα εξασφαλίσει υψηλότερη κοινωνική πρόσοδο και απασχόληση από την βιομηχανία.

Το σύστημα που ακολουθεί η ελληνική γεωργία είναι αυτό της "απλής εμπορευματικής κυκλοφορίας (όπως το όρισε ο Μάρξ στο πρώτο τόμο του κεφαλαίου) ανάμικτο με έντονα στοιχεία κλειστής οικιακής- πατριαρχικής οικονομίας" (Μπάτσης σελ 428). Αυτά τα χαρακτηριστικά της ελληνικής γεωργίας καθιστούν τον εμπορευματοπαραγωγό χωρικό να μην παίρνει το σύνολο και καθόλου από την υπεραξία του προϊόντος που παράγει γιατί ο γαιοκτήμονας , το κράτος μέσα από τη φορολογία παίρνουν ένα μεγάλο ή και όλο μέρος του υπερπροϊόντος . Επίσης στα μεγάλα τσιφλίκια ο γεωργός εργάζεται σαν κολλήγας εφόσον δίνει ένα μέρος από τη παραγωγή του στον τσιφλικά ώστε να μπορεί να καλλιεργεί τη γή. Ο Μπάτσης παραθέτοντας συγκεκριμένα στοιχεία (σελ 432-436) δείχνει ότι η τεχνική καθυστέρηση, η χαμηλή παραγωγικότητα και το άθλιο βιοτικό επίπεδο της αγροτικής οικογένειας αναστέλλουν την ανάπτυξη της οικονομίας γιατί συντελούν στην

υποκατανάλωση του πληθυσμού. Επιπλέον οι επενδύσεις που έγιναν στη γεωργία " έγιναν κυρίως για τοκογλυφικούς και όχι για παραγωγικούς σκοπούς" (Μπάτσης σελ 429). Ο Μπάτσης χρησιμοποιώντας την ανάλυση της αξίας που γίνεται από τη μαρξιστική ιδεολογία καταλήγει ότι η χαμηλή οργανική σύνθεση κεφαλαίου που είχε η γεωργία μεταφράζεται σε χαμηλή παραγωγικότητα της εργασίας κάτι που θα πάψει να ισχύει εάν έλθουμε σε ένα σοσιαλιστικό σύστημα που θα εισάγει τη βιομηχανοποιημένη γεωργία.

Ουσιαστικά και εδώ ο Μπάτσης σχεδιάζει την ανάπτυξη του πρωτογενή τομέα ακολουθώντας την πορεία ανάπτυξης της Σοβιετικής Ένωσης. Η συνύπαρξη καπιταλιστικών και προ καπιταλιστικών σχέσεων παραγωγής είναι κοινό γνώρισμα όχι μόνο της προ- επαναστατικής Σοβιετικής Ένωσης αλλά και σχεδόν όλων των βαλκανικών χωρών. Με αυτή τη βάση οι οικονομικές αρχές της Σοβιετικής Ένωσης προσπάθησαν να αναδιαμορφώσουν την γεωργία και από τις μικρής κλίμακας οικογενειακές φάρμες που βασιζόνταν στην βοήθεια αγροτικών ζώων και στην ανθρώπινη προσπάθεια στα κρατικά μεγάλης κλίμακας μηχανοποιημένα αγροκτήματα (Davies R, Harrison , Wheatcroft S, 1994, p 113) . Για να γίνει αυτό χρειάστηκε οι αγρότες της Σοβιετικής Ένωσης να περάσουν μέσα από την βίαια κολλεκτιβοποίηση και αποκουλακοποίηση και ο τρόπος που έγινε προκάλεσε έντονες πολιτικές διαμάχες τότε, αλλά ακόμα και σήμερα οι περισσότεροι οικονομικοί ιστορικοί θεωρούν ότι ήταν αποτυχία κυρίως λόγω της ορμής με την οποία συντελέστηκε αλλά και λόγω της λανθασμένης μεταφοράς της έννοιας του κουλάκου (Davies R, Harrison , Wheatcroft S, Massimo Livi Baci, 1994) Αξίζει ,όμως, να αναφέρουμε σαν παρένθεση ότι ενώ η γραμμή του Στάλιν ήταν η κολλεκτιβοποίηση και η αποκουλακοποίηση της Σοβιετικής Ένωσης , η απόφαση του Τίτο ηγέτη της Γιουγκοσλαβίας ήταν να μην ακολουθήσει την μαζική κολλεκτιβοποίηση και αυτό ήταν κεντρικής σημασίας για την μετέπειτα πορεία της Γιουγκοσλαβίας (Melissa K. Bokonoy, 2001).

Στο κείμενο του ο Μπατσης δεν αναφέρει ρητά τη αναγκαιότητα της κολλεκτιβοποίησης όπως εφαρμόστηκε στην Σοβιετική Ένωση αν και υπονοείται κάποιες φορές οπότε δεν μπορούμε να διατυπώσουμε μια ξεκάθαρη θέση για αυτό το ζήτημα. Το μόνο σίγουρο είναι ότι για να είναι βιώσιμη η οικονομία της χώρας καταλήγει στην προοπτική " Βιομηχανία αναπτυγμένη και εκβιομηχανισμένη αγροτική οικονομία με εντατικοποιημένη καλλιέργεια "(Μπάτσης, σελ 449).

❖ Συμπεράσματα

Διαβάζοντας το βιβλίο “Η Βαριά Βιομηχανία στην Ελλάδα” μπορούμε να καταλήξουμε ότι ο Μπάτσης ανέλυσε τα επιχειρήματά του για τη βαριά βιομηχανία χρησιμοποιώντας την μαρξιστική βιβλιογραφία και με βάση τη θεωρία της αξίας. Είχε μελετήσει με ιδιαίτερη προσοχή το σύνολο της μαρξιστικής βιβλιογραφίας στο οποίο μπορούσε να έχει πρόσβαση, δεδομένου ότι δεν ήταν εύκολη η επικοινωνία με τα υπόλοιπα ρεύματα της εποχής, και έτσι κάνει σαφείς αναφορές στον Έγκελς, τον Λένιν, τον Στάλιν, Varga κ.α. Δεν είχε όμως σταθεί μόνο στην ανάγνωση της μαρξιστικής ανάλυσης αλλά είχε ευρεία γνώση γύρω από την κλασική οικονομική σκέψη και συχνά παραθέτει στο βιβλίο τους θεωρητικούς της κλασικής οικονομικής, όπως τον Ντέιβιντ Ρικάρντο και τον Ανταμ Σμιθ. Επίσης έχει αναφορές και στο έργο του Νίκου Ζαχαριάδη μέσα κείμενα της εποχής.

Σε όλο το κείμενο του Μπάτση είναι φανερό η προσπάθεια που κάνει να τεκμηριώνει τα επιχειρήματά του για την δημιουργία βαριάς βιομηχανίας στην Ελλάδα με στοιχεία τα οποία οργανώνει σε πίνακες στο παράρτημα του βιβλίου. Παρόλο που η εύρεση στοιχείων ήταν δύσκολη και η ποιότητα των στοιχείων μπορεί να αμφισβητηθεί λόγω των καταστάσεων που υπήρχαν, η προσπάθεια του Μπάτση και της ομάδας του προς αυτή τη κατεύθυνση καθιστά το έργο ελκυστικό και έχοντας μια σύγχρονη μεθοδολογία. Η προσπάθεια που κάνει να επεξεργαστεί τα στοιχεία χωρίς την ύπαρξη ηλεκτρονικών υπολογιστών και στατιστικών πακέτων, κάτι που φαντάζει σε εμάς σήμερα αδιανόητο, κάνει το έργο του σημαντικό και από τη μεριά της ιστορίας οικονομικής σκέψης.

Ας περάσουμε τώρα να δούμε την επιρροή που προσέβλεπε να πάρει το έργο του Μπάτση στην διαμόρφωση οικονομικής πολιτικής στην Ελλάδα. Λόγω των πολιτικών εξελίξεων που υπήρχαν το 1941- 1949 στην Ελλάδα οι οικονομολόγοι (και όχι μόνο) που ήταν μέλη του Κ.Κ.Ε ή έστω πολύ κοντά στις ιδέες του, ευελπιστούσαν και προετοιμάζονταν για την εγκαθίδρυση του μοντέλου της σοσιαλιστικής οικονομίας στην Ελλάδα. Στον διάλογο αυτό το βιβλίο του Μπάτση αλλά και το έργο της ομάδας του που αποτυπώθηκε στο περιοδικό Ανταίος συνέβαλλε τα μέγιστα.

Για το σχέδιο που προτείνεται στο βιβλίο “ Η Βαριά Βιομηχανία στην Ελλάδα” έχουν ληφθεί υπ' οψιν τα Σταλινικά πεντάχρονα που εφαρμόστηκαν στη Σοβιετική Ένωση που θεωρούνταν πετυχημένα και ήδη από την περίοδο 1934-1936 αλλά κυρίως μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο όπου η ανάπτυξη στη Σοβιετική Ένωση ήταν ο φάρος της σοσιαλιστικής ανάπτυξης.

Παρουσιάζοντας στο κείμενό μας παραπάνω τους τρεις κεντρικούς άξονες ανάπτυξης δηλαδή την ανάπτυξη της βαριάς βιομηχανίας, τον εξηλεκτρισμό και την βιομηχανοποιημένη γεωργία παραθέτουμε πολλές φορές την

αντιστοιχία με τα πεντάχρονα πλάνα. Επίσης κάποιες προτάσεις που υιοθετούνται από τον Μπάτση είχαν εφαρμοστεί στη Σοβιετική Ένωση την περίοδο πριν την Νέα Οικονομική Πολιτική, στο κείμενό μας επισημαίνουμε ότι στο σχέδιο για την ενεργειακή βάση της Ελλάδας μπορούμε να δούμε πολλές ομοιότητες με το GOELRO του Λένιν (1920).

Παρόλο που ο Μπάτσης ενσωμάτωσε αρκετά στοιχεία από το πετυχημένο παράδειγμα της Σοβιετικής Ένωσης θα ήταν εξαιρετικά άδικο για το έργο του Μπάτση να υποστηρίξουμε ότι η μελέτη του και οι προτάσεις του αποτελούν απλή αντιγραφή των υλοποιημένων σχεδίων της Σοβιετικής Ένωσης. Στην πραγματικότητα το σχέδιο του Μπάτση είναι μια πολύ καλή καταγραφή και ανάλυση των δυνατοτήτων της οικονομίας της Ελλάδας και με τη συγκέντρωση των στοιχείων που αναφέραμε παραπάνω (πράγμα που έγινε με τη βοήθεια της ομάδας του που αποτελούνταν και από μηχανικούς) αποδεικνύεται και η βιωσιμότητα του σχεδίου.

Το σχέδιο για την ανάπτυξη της βαριάς βιομηχανίας στην Ελλάδα δεν αναφέρεται μόνο στο βραχυπρόθεσμο διάστημα αλλά και στο μακροχρόνιο. Ουσιαστικά σε κάθε σημείο του σχεδίου θέτει προτεραιότητες για έργα που θα γίνουν πρώτα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι ότι πρώτα σχεδιάζει τα βιομηχανικά συγκροτήματα στη δυτική και κεντρική Στερεά Ελλάδα και τη Μακεδονία γιατί συνδέονται με την ενεργειακή ζώνη που έχει δημιουργηθεί, μετέπειτα στο δεύτερο πεντάχρονο θέτει ως στόχο την επέκταση των υπάρχοντων βιομηχανικών συγκροτημάτων αλλά και τη δημιουργία νέων, σε νότια και ανατολική Στερεά Ελλάδα και Θεσσαλία.

Είναι γνωστό ότι το σχέδιο που ανέπτυξε και πρότεινε ο Μπάτσης δεν εφαρμόστηκε ποτέ λόγω του ότι οι πολιτικές εξελίξεις της περιόδου οδήγησαν την οργάνωση της οικονομίας μακριά από τη σοσιαλιστική ανάπτυξη. Χαρακτηριστικό όμως της ποιότητας και της ρεαλιστικότητας του σχεδίου είναι ότι παρόλο που στην Ελλάδα κυριάρχησε ένα κακό κακέκτυπο της αναρχίας του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής και δεν έγιναν ιδιαίτερες προσπάθειες να υπάρξει βιομηχανική ανάπτυξη, πολλά από τα στοιχεία που αναφέρονται στο βιβλίο του Μπάτση έγιναν πραγματικότητα ως αναγκαία μέσα για την καπιταλιστική αναπαραγωγή στην Ελλάδα. Μερικά παραδείγματα που μπορούμε να παραθέσουμε είναι στον ενεργειακό τομέα όπου τέθηκε η κατεύθυνση για τη δημιουργία ενός ενιαίου δικτύου παραγωγής ρεύματος και στον τομέα της χημικής βιομηχανίας έγιναν προσπάθειες ώστε να αναπτυχθεί η πετροβιομηχανία.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση:

Γιαννάκος Λ. Ε. *Ο Λένιν και ο Τρότσκι για το ζήτημα των συνδικάτων: Η εσωκομματική πάλη στο ρώσικο κομμουνιστικό κόμμα*, Αθήνα: Μαρξιστική θεωρία και πράξη 2010

Ένγκελς, Φ. (1880): *Σοσιαλισμός, Ουτοπικός και Επιστημονικός*, Αθήνα: Μαρξιστικό Βιβλιοπωλείο 2006

Ζεβγός, Γ. *Δημοκρατικός και έπειτα σοσιαλιστικός μετασχηματισμός*, Κομμουνιστική Επιθεώρηση vol. 40

Μπάτσης, Δ. (1947): *Η βαρεία βιομηχανία στην Ελλάδα*, Αθήνα: Εκδόσεις Κέδρος 1977

Μπετελέμ, Σ. (1975): *Οι ταξικοί αγώνες στην ΕΣΣΔ*, τόμος Α' & Β', Αθήνα: Εκδόσεις Κουκκίδα 2010

Στάλιν Ι.: *Ζητήματα Λενινισμού*, εκδοτικό ΚΕ του ΚΚΕ 1950

Τρότσκι Λ.: *Απολογισμοί και προοπτικές: Οι κινητήριες δυνάμεις της επανάστασης*, Φρανκφούρτη 1967

Χατζηροκοπίου Μ. *Πολιτική Οικονομία του Καπιταλισμού ,συλλογικό κείμενο, επιμέλεια : Ανδριάνα Βλάχου*, εκδόσεις Κριτική 2009.

Ξενόγλωσση:

Bronner S.E.: *Critical theory a very short introduction*, NY: Oxford University Press 2011

Davies R. W., Harrison M., Wheatcroft S.G.: *The Economic transformation of the Soviet Union, 1913-1945*, UK: Cambridge University Press 1994

Livi-Bacci, Massimo. "On the human costs of collectivization in the Soviet Union." *Population and Development Review* (1993): 743-766.

Melissa K. Bokovoy.Palairret, M. R. "Peasants and Communists: Politics and Ideology in the Yugoslav Countryside, 1941–1953." *The Slavonic and East European Review* 79.3 (2001): 553-554.

Nell G. L.: *Spontaneous order and the Utopian Collective*, UK: Palgrave Macmillan 2014

Richman S.L.: *War communism to NEP: The road from Serfdom*, The Journal of Libertarian Studies, Vol. V, No. 1 (Winter 1981)